

[B] **ZONEN, MAAR GEEN OPVOLGERS.
TWEË BOEKEN OVER LEVENS IN HET
PERSPECTIEF VAN HERKOMST**

Chrétien Breukers' vader was in de jaren zestig van de vorige eeuw, het decennium waarin Chrétien het levenslicht zag, kruidenier in het Limburgse dorpje Leveroy. "Ik heb geen eigen zaak", noteert Breukers in zijn autobiografische schetsen, verzameld in *Een zoon van Limburg*. Omdat hij zich ongeschikt acht voor een regulier beroep, rest hem slechts over zijn vader te *schrijven*. Zijn generatiegenoot Bart Meuleman, een eindje verderop (Turnhout) geboren, heeft nooit naar enig beroep verlangd. Ook in zijn geval danken we daaraan een "zoonboek", *De jongste zoon*, waarin hij evenals Breukers de relatie onderzoekt tussen zijn herkomst en wie hij geworden is. In beide boeken heeft herkomst een regionale dimensie, zij het dat die heel verschillend wordt ingevuld.

In *De jongste zoon* neemt de ik ons in vijf delen mee door zijn leven en geboortestreek. Het omslag vermeldt de genreaanduiding "roman". Dit hybride boek is veel, maar geen roman in de gebruikelijke zin van het woord. Kenmerkende romaningrediënten, zoals fictieve verwickelingen, personages of een plot, ontbreken. Daarentegen is *De jongste zoon* beschouwend van aard en opgebouwd uit autobiografische vertellingen, essays en toelichtende illustraties, die gemeen hebben dat ze verbonden zijn met de Kempen rond Turnhout. Het boek laat zich duiden als een artistieke topografie van de auteur Bart Meuleman, die optreedt als reisleader in het landschap van zijn jeugd.

De jonge Meuleman heeft de behoefte een eigen ruimte af te bakenen. Op de eerste bladzijden zien we hem als jongetje op de fiets, veilig achter de rug van zijn moeder, de dorpsomgeving observerend zonder nog iets te hoeven: nog is hij niet afgeleverd bij de grauwe school, nog is hij op zichzelf. In zijn spel bouwt en vernielt hij werelden naar eigen goeddunken. De schoolgang naar Turnhout, als hij ouder is, betekent dril en verving. Toch brengt de weg ernaartoe ook steeds een "kleine prik van geluk": de overgang over het stroompje de Aa. Vier van de vijf romandelen eindigen met een hoofdstuk dat zijn vertrekpunt heeft ergens in de loop van de Aa.

De Aa heeft mysteries en beloften in petto die Meuleman inspireren tot een persoonlijke kunstgeschiedenis. Van het zich in het kind inlevende autobiograferende ik schakelt hij over op het beschouwende perspectief om zijn artistieke voorkeuren ter sprake te brengen, steeds zorgvuldig formulerend. Maurice Gilliams situeerde zijn debuut in deze streek. Hij is een schrijver die “van de kleinste voorvallen uit zijn jongensjaren (...) later gloeiende geheimen [weet] te smeden”. De gedachte aan Meulemans gedeeltelijke identificatie met de behandelde kunstenaars dringt zich gaandeweg *De jongste zoon* steeds meer op. Zoals Gilliams, afkomstig uit een aristocratische tijd, worstelde met het moderne leven, zo staat Meuleman, een product van die inmiddels gedemocratiseerde samenleving, op gespannen voet met zijn omgeving en verlangt hij naar een eigen esthetisch domein, om zich door de boodschap van een “*Ander Leven* te laten aanraken”.

Dat trok mij aan: een manier van leven verdedigen die mijn omgeving vijandig was. In een licht zelfvernietigende neiging. Omdat ik te vaak ergens was waar ik amper wou zijn. Ik kon slecht tegen mijn eigen omstandigheden.

De titels van de Aa-hoofdstukken beginnen met “Dromen van...” en het motto van het boek is ontleend aan de Turnhoutse wapenspreuk “het heil ligt in de vlucht”.

In de overwegend autobiografisch getinte delen zien we de geschiedenis van de kunstenaar als jongeman die “steeds verder van de wereld” zijn artistieke idealen ontdekt. Voor de abstracte schilderkunst laat hij graag alle voorafgaande stromingen voor wat ze zijn. Abstractie is voor Meuleman eliminatie van de vertrouwde wereld, ten gunste van een sublieme herschepping. “De wereld is *niets* vergeleken bij het goede kunstwerk.” Goede abstracte kunst kent een zuiverheid die de werkelijkheid mist en is deze steeds vooruit. Het besef zulke kunst te bewonderen “maakt” iemand van me, noteert Meuleman, niet zonder ironie. Faverey, een van zijn vroege dichtershelden, vormt als iconoclast van de taal het literaire equivalent van deze beeldende kunst. Ook de liefde voor modernistische architectuur, waaraan *De jongste zoon* ruime essayerende aandacht besteedt, past in dit zuiveringsideaal.

Architectuur bevindt zich op het snijvlak van kunst en toepassing, van conceptie en functionele vertaling en is voor Meuleman een testcase voor de artistieke utopie. In de Kempen treft Meuleman werk aan van Neefs, Ritzen en Schellekens. Ritzen wilde in het Turnhoutse stadspark het verleden op maat van de nieuwe mens herscheppen, maar de verloedering van het park toont de teloorgang van dit ideaal. Een vooruitstrevende Turnhoutse woonwijk van Schellekens miste de aansluiting bij de gebruikersbehoeften. Deze ontwerpen zijn niet langer een “baken van de toekomst”. Toch bewondert Meuleman in een ruime biografische schets Schellekens en diens gematigd modernistische stijl, waarin eigentijds en streekgebonden samenkomen. Meuleman is gefascineerd door pioniers en door de “kunstenaar die zich ten dienste poogde te stellen van de massa en haar te verbeteren toekomst”. Zelf blijft hij voorzichtig: “je kunt maar doen wat je bent”, luidt zijn conclusie, die aansluit op zijn perceptie van Leo Pleysier. Deze voormalige boerenzoon woont en schrijft in een modernistisch bouwwerk van Neefs. “Welke afstand heb je dan overbrugd?”, word je dan “iemand anders” en bereik je een bestemming, zo vraagt Meuleman zich in een diepgaande analyse van zijn werk af.

Daarmee zijn we terug bij het leidmotief van de afkomst. Een snoer van landschap en herinnering rijgt de onderwerpen aaneen. De regionale onderwerpenkeus en de lotgevallen van de modernistische architectuur suggereren dat

Het Zilvermeer in Mol, met een strandhuis van Jozef Schellekens.

Meuleman zijn autonomiebehoefte relateert en zijn persoonlijke actieradius, naar analogie van de utopische reikwijdte, uiteindelijk begrensd acht. Op dit punt aangekomen blijft hij helaas te veel reis Leider die per saldo te weinig zichtbaar is in de rondgang door zijn esthetisch domein, waardoor bijvoorbeeld van zijn – weliswaar jeugdige en lichte – “zelfvernietigende neiging” weinig te merken is. Had hij zijn onvrede met het tijdsgewricht, steeds terloops zichtbaar, meer geëxploreerd, het boek had aan zeggingskracht kunnen winnen. Het herkomstperspectief mag dan een structurerende functie hebben, de persoonlijke betekenis ervan blijft schimmig. Noch het lokale belang van veel van de besproken kunstenaars, noch de autobiografische informatie lijkt voldoende draagkrachtig: ook in zijn oriëntatie is dit boek hybride en laat het vragen achter. Desondanks weet het de tijdgeest soms raak te vangen, biedt het nog genoeg interessante gezichtspunten en is het knap gecomponeerd.

Anders dan de titel doet vermoeden is de relatie tot zijn ouders voor Meuleman nauwelijks een thema. Chrétien Breukers bevestigt daarentegen in *Een zoon van Limburg* direct dat hij zich zal bezighouden met zijn Limburgse afstamming, te thematiseren in merendeels korte beschouwingen over het begrip Limburg, Limburgse schrijvers, Limburgse gebruiken en producten, en eigen leven en schrijven. Ook in de triviale onderwerpen (sport, scheergewoonten) zoekt Breukers steeds een verbinding met zijn verleden. Zoon van Limburg zijn blijkt geen eenvoudige of eenduidige opgave.

Nu is Breukers ook karakterieel geen man uit één stuk en zijn bundel vormt daarvan de weerslag. In de diverse thema's en in het schrijven *zelf* is hij op zoek naar zijn onderwerp en drijfveer. Op de een of andere manier is zijn verblijf in steden buiten Limburg, sinds zijn achttiende tot heden, nu hij bijna vijftig is, altijd elders-zijn gebleven. Breukers ziet zich genoodzaakt dit te verklaren uit een Limburgerschap dat op de keper beschouwd fictioneel is. Grotendeels althans, want hij schroomt niet de Hollandse etikettering deels over te nemen. De Limburger is bijvoorbeeld een “klagerig ingestelde, achterdochtige, snel op zijn tenen getrapte staatsburger” of hij “zegt ‘ja’ en doet ‘nee’”. Dat is een cliché van formaat, maar het is wel waar.” Toch is voor Breukers die identiteit overwegend een

negatief getal, een vacuüm: geen in zichzelf, met welomschreven kenmerken bestaande grootheid die desnoods omarmd zou kunnen worden, maar iets wat buiten je vertrouwde omgeving voelbaar is in de blik van anderen. Identiteit als door anderen overgedragen, zelf ervaren anders-zijn dat in dit boek positief aanvaard moet worden. Hoewel het begrip “Limburgs schrijver” nauwelijks bestaansrecht heeft, zo betoogt Breukers naar aanleiding van een lexicon over dit onderwerp, beschouwt hij zichzelf als een Limburgs schrijver.

Gaandeweg mijdt Breukers grofmazige begrippen als Limburger en Hollander en zoekt hij identiteit op algemener terrein: in zijn jeugd, in de kleine en zich langzaam uitbreidende levenskring van de eerste levensjaren. Hij is dan allereerst een dorpskind in een katholieke omgeving, opgroeiend in de overgangperiode van de traditionele gemeenschapswereld naar de openbrekende wereld van de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw, die voor hem al weer een andere gevoelswaarde heeft dan voor zijn ouders. We leren hem kennen als een verwoed lezer met een ambivalente houding tegenover literatuur. Breukers toont een afkeer van de suggestie van “diepte” in het bestaan, zoals hij duidelijk maakt in zijn distantie van het katholieke geloof.

In veel stukjes weet Breukers de zoektocht naar een bestemming, die zijn leven buiten de wereld van het boek is geweest, effectief over te dragen door zijn fragmentarische en associatieve vertelwijze. In het verslag van zijn meervoudige pogingen tot het schrijven van een roman komt hij – zijn afkeer van zoiets zwaarwichtigs ten spijt – tot een soort poëtica: hij geeft ruitelijk toe de spankracht voor een roman te missen en het te moeten hebben van korte beschouwingen, waarin de inconsequenties niet geschuwd hoeven te worden. Elders ziet hij dat, in de woorden van Roland Barthes, als het uitstallen van zichzelf in steentjes in een cirkel, rondom een vooralsnog moeilijk te positioneren middelpunt. Hij voegt eraan toe dat hij hoopt dat dit niet te literair en pompeus klinkt.

Is dit misplaatste gène, meegekregen uit een omgeving die dergelijke waarden telt noch kent? Het laatste hoofdstukje bevat een droom over een in Breukers teleurgestelde tante. Dat lijkt veelbetekenend. Hij is vertrokken uit Limburg, maar

ook niet; hij is volwassen geworden, maar ook niet; hij is schrijver geworden, maar in de kantlijn van de literatuur. Die aan de tante toegeschreven teleurstelling zal deels die van de schrijver zelf zijn. Dergelijke openheid is een sterke kant van dit columnachtige en niet al te diepgravende werk.

HAROLD VAN DIJK

CHRÉTIEN BREUKERS, *Een zoon van Limburg*, Marmer, Baarn, 2014, 283 p.

BART MEULEMAN, *De jongste zoon*, Querido, Amsterdam, 2014, 288p.
